

Welke paddenstoel

is
dat?

ANWB Paddenstoelengids

Meer dan **450**
paddenstoelen uit Europa

Welke paddenstoel is dat?

KOSM • S

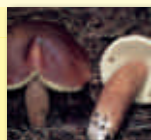
Welke paddenstoel is dat?

Hoe is een bladzijde opgebouwd?	4
Hoe determineer ik paddenstoelen	6
Paddenstoelen verzamelen	14
Wat te doen bij paddenstoelenvergiftiging	15

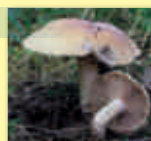
De paddenstoelgroepen

Boleten en boleetachtigen	
Boleten en boleetachtigen	18

Plaatjeszwammen	
Soorten met lichte lamellen en satijnzwamachtigen	40
Soorten met vrije plaatjes, champignons en inktzwammen	113
Soorten met donkere plaatjes (bruinsporigen)	157
Russula's en melkzwammen	206

Overige paddenstoelen	
Koraalzwammen, cantharellen en stekelzwammen	242
Schorszwammen en gaatjeszwammen	257
Trilzwammen	277
Buik- en stinkzwammen	281
Zakjeszwammen (ascomyceten)	289

Register op paddenstoelnamen	308
------------------------------	-----

Hoe is een bladzijde opgebouwd?

Het gebruik van het boek

Bij iedere beschreven paddenstoel vind je aanduidingen over het voorkomen en wetenswaardigheden over de levenswijze, biologie en eetbaarheid. Informatieve afbeeldingen met aanwijzingen over de belangrijke kenmerken vergemakkelijken de herkenning. De hoofdfoto toont de typische verschijningsvorm van de beschreven paddenstoel. Verdere afbeeldingen tonen voor de determinatie belangrijke details of erop lijkende soorten. De randkolom geeft met tekst en afbeelding aanduidingen over voorkomen, belangrijke kenmerken en toont een dwarsdoorsnede door een vruchtlichaam of in zeldzame gevallen ook het gehele vruchtlichaam. Bij soorten die op een hele pagina beschreven worden vind je in de tekstbox 'Wist je dat?' curiositeiten en wetenswaardigheden over deze soort; de tekstbox 'Pas op: giftig' wijst daarbij op een niet eetbare of giftige dubbelganger. Dat is met name bij geliefde eetbare paddenstoelen belangrijk.

Nederlandse naam

Latijnse (wetenschappelijke) naam groep

Grootte aanduiding (hoeddoorsnede)

Groeitijd
Bij normaal weer

Wetenswaardigheden
Hier vind je informatie over de betreffende soort.

Tekstbox
Bij paginavullende portretten vind je hier belangrijke verwijzingen naar giftige dubbelgangers ('Pas op giftig!') of interessante aanvullende informatie ('Wist je dat?').

Meelk

Rozites caper
Hoed 5-12 cm

De naam Meelk van jonge exemplaren van *Cortinarius* geslacht

Alleen de
deze fraai
maar bev
aanbevol

pp
 tus (Gordijnzwamachtige)
 augustus-oktober

kop heeft de soort te danken aan de berijpte hoed
 plaren. De soort wordt ook wel eens in het geslacht
 aatst.

mbandgordijnzwam (*C. armillatus*) heeft
 rode velumbanden. Hij geldt als eetbaar,
 stoffen waardoor dat maar niet beter
 kan worden.

Pas op giftig!
R. caperatus kan met diverse
 gordijnzwammen verwisseld
 worden, wanneer men de
 structuur van de velumzone niet
 goed bekijkt. Twee voorbeelden
 hiervan zijn *C. patibilis* (l.) en
 de Donkerlila gordijnzwam (*C.*
malachius, re.)

Hoed okerbruin, in
 het centrum licht
 violet berijpt

Steel gelijk
 van kleur, in
 de lengte

Eetbaarheid

Voorkomen in
 naaldbossen, bij dennen
 in heidegebieden, op
 droge, zure, voedselarme
 bodem, zelden onder
 loofbomen.

- > Ring vlezig en stabiel
- > Sporenfiguur roestbruin
- > Verspreiding in Europa
 algemeen, maar achter-
 uitgaand, in Nederland
 sinds 1980 iet meer
 waargenomen

Lamellen
 bruin-
 achtig

Vlees bleek
 bruinachtig

Standplaatsfoto

De foto toont de pad-
 denstoel in een van zijn
 typische standplaatsen.
 De tekst beschrijft de ver-
 dere standplaatsen waar
 je de soort kunt vinden.

Aanvullende illustratie

Hier worden meestal ge-
 gelijkende soorten of varië-
 teiten getoont, soms ook
 aanvullende kenmerken
 of detailvergrotingen.

Belangrijke kenmerken

Wetenswaardigheden
 over de beschreven pad-
 denstoelsoort en zijn ver-
 spreiding in Europa. Bij
 paginagrote portretten
 van eetbare paddenstoe-
 len wordt hier de belang-
 rijkste giftige dubbelgan-
 ger vermeld.

Detailillustratie

Verdere details van de
 soort die op de hoofd-
 afbeelding niet herken-
 baar zijn, zoals een
 dwarsdoorsnede.

Kleurcode en silhouet

Elk van de 3 hoofdgro-
 pen heeft een eigen
 kleurcode.

Hoofdafbeelding

Toont typische exempla-
 ren op de natuurlijke
 standplaats.

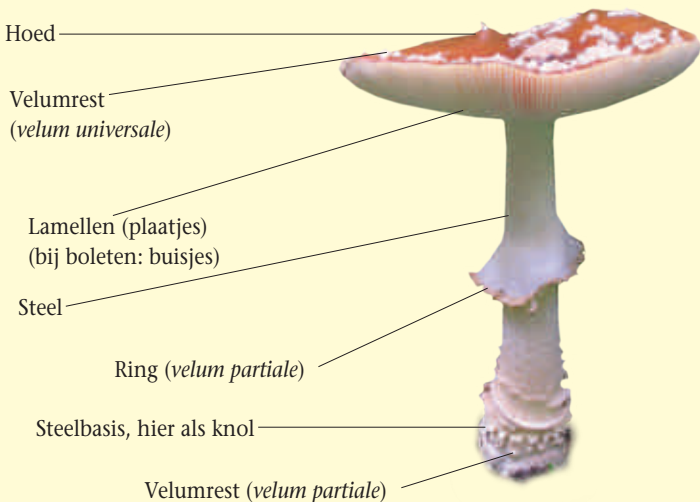
201

Bouw van een paddenstoel

Wat wij als paddenstoel beschouwen en verzamelen is alleen het (meestal) bovengronds zichtbare vruchtlichaam, terwijl de eigenlijke paddenstoel een in de bodem groeiend vlechtwerk van dunne draden is, het mycelium (zwamvlok). Hoewel het botanisch niet juist is deze sporendrager vruchtlichaam te noemen, aangezien het hier niet om uit vruchtbeginsels ontstane vruchten gaat, zullen we dit begrip voor de begrijpelijkheid blijven gebruiken. Het gehele vruchtlichaam heeft alleen als doel de piepkleine sporen vrij te maken, waarna deze met de luchtstroom verspreid worden en op een hopelijk geschikte plaats terechtkomen en kunnen ontkiemen. Deze

sporen worden in het kiemvlies (hymenium) gevormd. Dit bekleedt de buitenzijde van de lamellen, lijsten of stekels, de binnenkant van de buisjes of poriën of wordt eenvoudigweg op een min of meer ongestructureerde buitenkant gevormd. De vruchtlichamen worden doorgaans door een steel redelijk omhoog getild, waardoor de uitvallende sporen door de wind meegenomen kunnen worden. Een uitzondering hierop vormen de buikzwammen en de zakjeszwammen (ascomyceten), die hun sporen actief of passief naar boven in de lucht werpen, de schorszwammen, en de truffels en stinkzwammen die de sporenverspreiding aan dieren overlaten.

Plaatjeszwam/Boleet

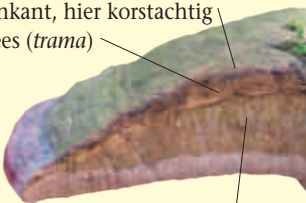

Bouw van andere vruchtlichaamsvormen

Gaatjeszwammen en schorszwammen

Gaatjeszwammen vormen meestal consolevormige vruchtlichamen. Als uitzondering betreft het hier ook meerjarige paddenstoelsoorten, die elk jaar een nieuwe laag poriën over de vorig jaar gevormde laag vormen. Schorszwammen groeien daarentegen vlak, zodat alleen het hymenium (vruchtvlies) zichtbaar is. Vaak groeien ze aan de rand hoedachtig, zodat er overgangen te vinden zijn van vlak tot consolevormig.

Bovenkant, hier korstachtig
Vlees (*trama*)

Poriënlaag, hier meerdere

Koraal- en knotszwammen

Hier ligt het hymenium ongedifferentieerd op de buitenzijde van de vruchtlichamen, net als bij schorszwammen.

top van een tak

takken, overtrokken met hymenium

stronk

Buikzwammen

Zij vormen het hymenium binnen in een min of meer kogelvormig vruchtlichaam. Dit valt vroeg uiteen, zodat bij rijpheid alleen een poederige massa overblijft, die bij druk op het vruchtlichaam eruit stuift.

nog gesloten vruchtlichaam

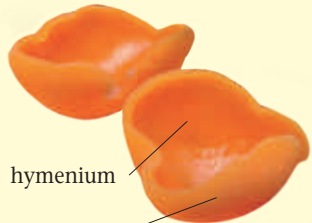

rijper, afgeplat vruchtlichaam, met sporenpoeder gevuld

Zakjeszwammen (bekerzwammen)

De voornaamste, naamgevende vorm van deze paddenstoelen is schotel- tot bekervormig. Er zijn echter ook kogelvormige gesloten vruchtlichamen (truffels), en uit een hoed- en steeldeel bestaande soorten (kluijjeszwammen, morieljes).

hymenium

buitenkant

De Soorten

Gewoon eekhoortjesbrood

Boletus edulis (Boleten)

Hoed 10–20 cm juli–november

Te vinden: in sparrenbossen en onder beuken op zure bodem, kalkmijdend.

- > **Poriën jong wit, later geelgroen**
- > **Sporenfiguur olijfbruin**
- > **Verspreiding in heel Europa algemeen**
- > **Dubbelganger Bittere boleet**

Wijnrode lijn vlak onder hoedhuid

Vlees bij doorsnijden wit, niet verkleurend

Goede vindplaatsen van Eekhoortjesbrood herken je vaak door de aanwezigheid van Vliegenzwammen en Peperboleten, want deze drie soorten komen in sparrenbossen opvallend vaak samen voor.

Gewoon eekhoortjesbrood (li.) Hoed glad, bruin – Bronskleurig eekhoortjesbrood (mi.): Hoed leerachtig, donkerbruin – Vroeg eekhoortjesbrood (re.): Hoed fijnviltig, lichtbruin

18

Hoed glad, enigszins onregelmatig, met witte randzone

Steelnet wit, relatief fijnmazig, tot onder midden van steel doorlopend

Pas op: giftig!

De Bittere boleet is bitter als gal, en ook giftig. Groeit meestal op dezelfde standplaats als het Gewoon eekhoortjesbrood. Probeer een stukje van de hoedhuid en het is duidelijk.

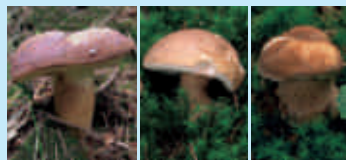
Bittere boleet

Tylopilus felleus (Boleten)

Hoed 8–15 cm juli–november

Een enkele Bittere boleet kan een hele paddenstoelenmaaltijd bederven! Dit probleem kun je vermijden door als je niet zeker bent een klein stukje paddenstoel te kauwen (en uit te spugen) om vooraf eventuele bitterheid vast te stellen. Overigens bevat deze soort geen gifstoffen en kan dus gegeten worden door hen die geen bitter kunnen proeven. De Bittere boleet is de enige Europese boleet met een vleeskleurige sporenfiguur. De soort wordt in Nederland beschouwd als kwetsbaar en moet je hier dus niet plukken.

Wist je dat?

Jonge Bittere boleten (mi.) kunnen sterk lijken op de Kastanjeboleet (li.) of op het Vroeg eekhoornstjesbrood (re.)!

Te vinden: in sparrenbossen en onder beuken op zure bodem, kalkmijdend.

- > Poriën jong wit, later vleeskleurig
- > Vlees bitter
- > Sporenfiguur vleeskleurig
- > In heel Europa algemeen

Vlees bij doorsnijden wit, niet verkleurend

19

Hoed glad, zeemleerachtig, olijf- tot geelbruin

Poriën roze, naar onder gestulpt

Vroeg eekhoortjesbrood

Boletus reticulatus (Boleten)

Hoed 10–20 cm juni–september

Te vinden: in lichte loofbossen onder beuken en eiken, op matig zure tot zwak basische bodem.

- > Poriën jong wit, later geelgroen
- > Hoed vaak in Schubjes opengebarsten
- > Sporenfiguur olijfbruin
- > Verspreiding in heel Europa algemeen

Vlees bij doorsnijden wit, niet verkleurend

Als u geobserveerd heeft dat op bepaalde plaatsen het Eekhoortjesbrood altijd heel vroeg verschijnt dan heb je meestal te maken met het Vroeg eekhoortjesbrood. De smaak is echter van alle eekhoortjesbroden even goed. De stevigheid van het vlees is kenmerkend: het zachtste vlees heeft Vroeg eekhoortjesbrood, het hardst is Bronskleurig eekhoortjesbrood.

Hoed viltig

Sterk gelijkend is de onder dennen groeiende Dennen-eekhoortjesbrood (*B. pinophilus*) met meer rode tinten en een fijnmaziger net op de steel.

Net op steel tot aan basis doorlopend

20

Bronskleurig eekhoortjesbrood

Boletus aereus (Boleten)

Hoed 10–25 cm juli–oktober

Te vinden: in lichte loofbossen onder beuken en eiken, op matig zure (in het zuiden) tot basische bodem (noorden).

- > Poriën lang wit tot crèmekleurig
- > Sporenfiguur olijfbruin
- > Verspreiding in Zuid-Europa behoorlijk algemeen, noordelijk van de Alpen zeldzaam

Vlees bij doorsnijden wit, niet verkleurend

Deze warmteminnende soort aan te treffen in Midden-Europa is een gebeurtenis die indruk maakt. Hij groeit vaak samen met andere zeldzame soorten. De donkerbruine hoed en de bijna witte poriën gaven deze soort in Frankrijk de volksnaam 'tête de nègre', oftewel 'negerhoofd'.

Hoed leerachtig, omberbruin

In Frankrijk is het Bronskleurige eekhoortjesbrood een van de meest geliefde marktpaddenstoelen, in Duitsland is deze soort beschermd, in Nederland staat deze op de Rode lijst als ernstig bedreigd.

Net op steel zeer fijn op lichtbruine ondergrond

Gewone heksenboleet

Boletus erythropus (Boleten)

Hoed 10–20 cm juni–oktober

Door de rode poriën en de sterk blauwe verkleuring vinden velen deze paddenstoel griezelig, vandaar de naam Heksenboleet. Het is een van de best smakende paddenstoelen en ook voor beginners gemakkelijk te herkennen. Het vlees is vaster dan van het Eekhoornpjesbrood, de blauwe verkleuring verdwijnt na koken weer.

Zelden komen er albinovormen voor, waarbij geen rode kleurstof gemaakt wordt. Deze vormen zijn alleen verschillend door de heldergele kleur.

Wist je dat?

Zie je een gepukkeld steel in plaats van een steel met een net, dan kan deze soort met geen giftige boleet verward worden. Ook de fluweelachtige bruine hoed onderscheidt hem van alle andere soorten met rode poriën.

Steel basis met olijfgel vilt

Steel met kleine rode puntjes

Hoed donkerbruin, wildleerachtig

Te vinden: in loof- en naaldbossen, vooral onder sparren of beuken, op zure bodem.

- > Buisjes en poriën rood
- > Geur aangenaam paddenstoelachtig
- > Sporenfiguur olijfbruin
- > Verspreiding in heel Europa algemeen, in het zuiden meestal (sub-)montaan

Vlees bij doorsnijden direct diep donkerblauw wordend

Netstelige heksenboleet

Boletus luridus (Boleten)

Hoed 8–15(20) cm eind mei–oktober

Te vinden: onder loofbomen in parken en tuinen, in loofbossen, zeer zeldzaam in naaldbos, kalkminnaar.

- > Buisjes en poriën rood
- > Steelbasis van binnen en buiten rabarberrood
- > Sporenfiguur olijfbruin
- > Verspreiding in heel Europa algemeen (noordelijk tot Midden-Zweden)
- > Dubbelganger Satansboleet

Vlees direct diep donkerblauw wordend

Rode lijn tussen poriën en hoedvlees

Samen met alcoholgebruik kan het eten van deze paddenstoel soms leiden tot onaangename symptomen als hartkloppingen, duizelingen en ademnood, zoals die ook bekend zijn van de Kale inktzwam (pag. 146). Wie deze overigens smaakvolle paddenstoel wil eten, dient hem goed te verhitten, en zekerheidshalve 72 uur voor en na de maaltijd geen alcohol drinken. Een glas bier kan deze symptomen al oproepen.

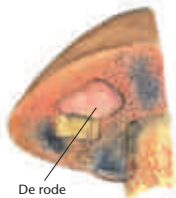
Hoed olijfgeel tot -bruin, vaak met oranje tint aan de rand

22

Steel met grofmazig net

De rode buisjesonderlaag is een belangrijk kenmerk.

Pas op: giftig!

De Satansboleet is gemakkelijk te onderscheiden door de lichtgrijze hoed, het fijnere net op de steel, de gele buisjeslaag en de typische onaangename geur.

Satansboleet

Boletus satanas (Boleten)

Hoed 10–25 cm juli–oktober

'Het was een bange, huiveringwekkende nacht.' Zo vat Dr. Harald Othmar Lenz de beschrijving van zijn vergiftiging met een tot 1830 nog onbekende paddenstoel samen. Hij gaf hem de naam Satansboleet. Was het de ervaring van de wetenschappers, het beeld van een schedel die door de kale witte hoed wordt opgeroepen, of de aasgeur die oude vruchtlichamen verspreiden? Over de giftigheid van de Satansboleet wordt veel gediscussieerd. Ook bij veel mensen die de paddenstoel min of meer verdragen geeft de paddenstoel meestal heftige maagdarminfecties. Daarom moet de paddenstoel als giftig worden beschouwd.

Te vinden: in loofbossen, parken en in bosschages, alleen op kalkbodem.

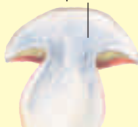
- > Buisjes en poriën rood
- > Geur jong naar luiers, oud aasachtig
- > Sporenfiguur olijfbuin
- > Verspreiding in het zuiden verspreid voorkomend, noordelijk van de Main zeldzaam

Wist je dat?

Erop gelijkend zijn ook de Roodnetboleet (*B. rhodoxanthus*) met karmijnrood net en chroomgeel, alleen in de hoed blauw wordend vlees (li.) en de niet in Nederland voorkomende *Boletus rubrosanguineus* met een slankere steel en oud een wijnrode hoed (re.).

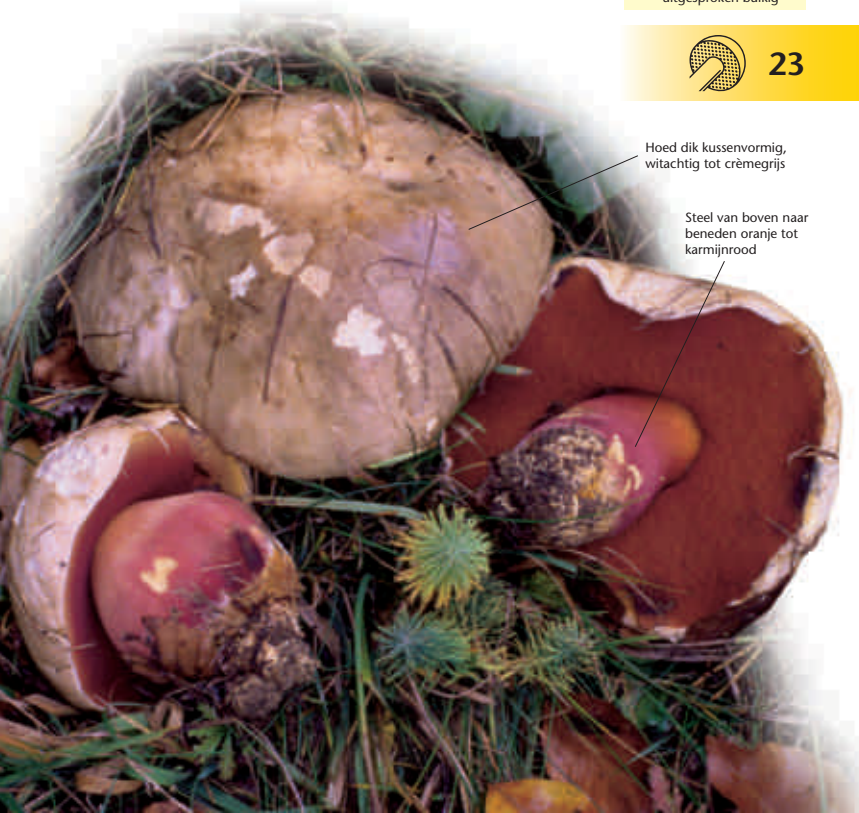
Vlees bij doorsnijden matig blauw aanlopend

Steelevorm meestal uitgesproken buikig

23

Hoed dik kussenvormig, witachtig tot crème grijs

Steel van boven naar beneden oranje tot karmijnrood

Pronksteelboleet

Boletus calopus (Boleten)

Hoed 10–20 cm juli–oktober

Te vinden: in berg-naaldbossen op zure bodem, zelden onder loofbomen op basische leembodem.

- > Buisjes en poriën geel
- > Smaak bitter
- > Sporenfiguur olijfbruin
- > Verspreiding in het hoge deel van Midden-Europa verspreid, overigens zeldzaam tot afwezig
- > In Nederland ernstig bedreigd

Vlees bij doorsnijden blauw aanlopend

Ook al is de Pronksteelboleet met zijn eekhoortjesbroodachtig uiterlijk nog zo aantrekkelijk, hij is bitter en giftig! De opmerkelijke verzamelaar zal deze soort niet bij vergissing meenemen, aangezien eetbare geelporige Boleten geen rode steel hebben met een net. De soort is achteruitgegaan en wordt als ernstig bedreigd beschouwd in Nederland.

Steel bovenaan geel, onderaan rabarberrood

Hoed dik kussenvormig, steengrijs tot leerkleurig

24

Wortelende boleet

Boletus radicans (Boleten)

Hoed 10–25 cm juli–oktober

Te vinden: in loofbossen, parken en in wegbermen, alleen op kalkbodem.

- > Buisjes en poriën geel
- > Smaak bitter
- > Sporenfiguur olijfbruin
- > Verspreiding in Europa verspreid tot zeldzaam, noordelijk tot Mid-den-Zweden

Vlees bij doorsnijden blauw wordend

Steelbasis wortelend

Deze relatief weinig bekende paddenstoel vertoont een verbazingwekkende aanpassing aan door mensen gecreëerde biotopen. Zo vind je hem intussen eerder in wegbermen met kalksteenslag dan in min of meer natuurlijk bos. Door zijn opvallende grootte wordt de soort vaak door wandelaars verzameld, die aan een maal hiervan overigens weinig genoeg belevan: de soort is niet alleen bitter maar ook licht giftig.

Steel sleutelbloemgeel, met zeer fijn gelijkkleurig net

Bleke boleet (*B. fechtneri*), vlees in hoed hemelsblauw, in steelbasis roodachtig verkleurend.

Hoed dik kussenvormig, grijswit tot lederkleurig

Geelnetboleet

Boletus appendiculatus (Boleten)

Hoed 10–20 cm juli–oktober

Alles was bij het Eekhoorn-tjesbrood wit is, is bij de Geelnetboleet geel. Overigens lijkt deze soort er erg op en wordt ook wel het gele Eekhoorn-tjesbrood genoemd. Hij wordt in Nederland als ernstig bedreigd beschouwd.

Hoed middel- tot kastanjebruin

De verder hier sterk op lijkende Goudporieboleet (*B. impolitus*) heeft geen steelnet (loep!), maar een uitgesproken geur van genesmiddelen (jodoform). Hij staat eveneens op de Rode Lijst, als bedreigd.

Steel bleekgeel, met zeer fijn, gelijkkleurig net

Te vinden: in beuken- en haagbeuken-eikenbossen, op neutrale tot basische bodem.

- > Buisjes en poriën glanzend geel
- > Sporenfiguur olijfbroin
- > Verspreiding in Europa zeldzaam, noordelijk tot Midden-Zweden

Vlees geelachtig, plaatselijk enigszins blauw verkleurend

Steelbasis wortelend

25

Koningsboleet

Boletus regius (Boleten)

Hoed 10–20 cm juli–oktober

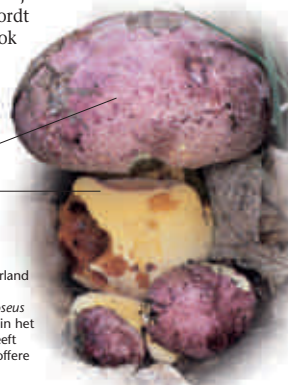
Deze 'Koning van de Boleten' is wellicht de mooiste boletensoort. De vondst van deze soort is zeker een van de hoogtepunten van een paddenstoelenexcursie. In Nederland is de soort vermoedelijk uitgestorven, in Duitsland is hij zeer zeldzaam. In Oost-Europa wordt hij echter op veel plaatsen ook nu nog verhandeld.

Hoed kers- tot bloedroze

Steel glanzend geel, met fijn gelijkkleurig net

De niet in Nederland voorkomende Boleet *B. fuscuroseus* verkleurt blauw in het hoedvlees en heeft een enigszins doffere hoedkleur.

Te vinden: in beuken- en haagbeuken-eikenbossen, op neutrale tot basische bodem.

- > Buisjes en poriën glanzend geel
- > Sporenfiguur olijfbroin
- > Verspreiding zeer zeldzaam in Zuid- en Midden-Europa

Vlees geel, niet verkleurend

Alle belangrijke kenmerken overzichtelijk in beeld!

In deze handige veldgids vind je **meer dan 450 soorten** paddenstoelen die je in Europa kunt vinden.

Elke soort wordt uitgebreid beschreven met informatie over vindplaats, leefwijze en specifieke kenmerken.

Deze gids bevat:

- maar liefst 1264 heldere foto's voor snelle herkenning,
- 692 duidelijke tekeningen voor aanvullende details,
- indicatie in woord en beeld waar je ze kunt vinden,
- opvallende symbolen of een soort al dan niet eetbaar is,
- met extra waarschuwingen als ze giftig zijn.

Een complete gids in handig zakformaat, dus gemakkelijk mee te nemen.

**KOS
MOS**

KOSMOS UITGEVERS
UTRECHT / ANTWERPEN

9 789021 580586

WWW.KOSMOSUITGEVERS.NL